

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ПСИХОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ІСТОРИЧНИЙ І ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ВИМІРИ

МОНОГРАФІЯ

За науковою редакцією
кандидата психологічних наук
Л. Г. Чорної

Кропивницький – 2024

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**ПСИХОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ:
ІСТОРИЧНИЙ І ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

МОНОГРАФІЯ

За науковою редакцією
кандидата психологічних наук Л. Г. Черної

Кропивницький – 2024

УДК 316.455

П 86

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
Протокол № 15/23 від 26 грудня 2023 року

Рецензенти :

О. М. Кокун, чл.-кор. НАПН України, доктор психологічних наук, професор
О. В. Суший, доктор наук з державного управління, доцент;
Т. М. Траверсе, доктор психологічних наук, професор;

П 86

Психологія міжгрупової взаємодії: історичний і територіальний виміри: монографія [Л. Г. Чорна, П. П. Горностай, В. М. Поліщук, В. І. Вус, Н. В. Дишлова, О. Л. Коробанова, О. Т. Плетка, А. А. Мельниченко] / за наук. ред. Л. Г. Чорної; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К. : Кропивницький : ІМЕКС-ЛТД, 2024. – 194 с.

ISBN

У монографії представлено напрацювання, які розширюють наукові уявлення про динаміку та простір міжгрупової взаємодії, а її психологічні механізми розглянуто в історичному і територіальному вимірах. Війну визначено як екстремальний вияв міжгрупових відносин. Розкрито ризики та виклики міжгрупової взаємодії у мирний та воєнний часи, зокрема в освіті та в сфері збереження психологічного добробуту. Окреслено підходи до формування історичної свідомості та набуття суб'єктності учасниками взаємодії. Розроблено програми фасилітації міжгрупової взаємодії з урахуванням актуальної ситуації російсько-української війни.

Адресовано науковцям, які розробляють проблеми соціальної психології та суміжних з нею галузей науки, аспірантам і студентам, практичним психологам, викладачам психологічних дисциплін закладів освіти, керівникам органів державної влади та місцевого самоврядування, професійним психологічним асоціаціям та громадським організаціям.

УДК 316.45

ISBN

© Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України, 2024

© Л. Г. Чорна, П. П. Горностай, В. М. Поліщук, В. І. Вус,
Н. В. Дишлова, О. Л. Коробанова, О. Т. Плетка, А. А. Мельниченко 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ПСИХОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ: МЕХАНІЗМИ, ВИМІРИ, КОНТЕКСТИ	6
1.1. Від пояснювальних принципів до механізмів та вимірів (Л. Г. Чорна).....	6
1.2. Історико-психологічна парадигма (Л. Г. Чорна).....	24
1.3. Територіальна модель взаємодії (О. Т. Плетка)	30
1.4. Міжгрупова взаємодія в контекстах війни та миру (Л. Г. Чорна).....	34
2. МІЖГРУПОВА ВЗАЄМОДІЯ В ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ЧАСИ	41
2.1. Історичні та територіальні виміри колективної травматизації (П. П. Горностай).....	41
2.2. Територіальна ідентичність в умовах війни (О. Т. Плетка).....	49
3. МІЖГРУПОВА ВЗАЄМОДІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОБРОБУТ	56
3.1. Територіально-культурні виміри психосоціальної підтримки в умовах пандемії COVID-19 (В. І. Вус).....	56
3.2. Психічне здоров'я українського населення під час війни (В. І. Вус).....	66
3.3. Українські мігранти за кордоном: адаптація та добробут (О. Л. Коробанова).....	69
4. МІЖГРУПОВА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	74
4.1. Соціально-психологічні передумови формування групової ідентичності дітей дошкільного віку (Н. В. Дишлова).....	74
4.2. Групові очікування в освітньому середовищі суб'єктів початкової школи (В. М. Поліщук).....	84
4.3. Медіаспоживання дітьми повідомлень розбрату під час російсько-української війни: механізми залучення та протидія (А. А. Мельниченко)...	98
4.4. Міжгрупова взаємодія в студентському молодіжному середовищі: норми, атитюди, поведінкові фрейми (О. Л. Коробанова).....	117
5. ФАСИЛІТАЦІЯ КОНСТРУКТИВНОЇ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	138
5.1. Програми підтримки психічного здоров'я дітей: груповий контекст (В. І. Вус).....	138
5.2. Подолання деструктивних виявів міжгрупової взаємодії в освітньому просторі початкової школи (В. М. Поліщук).....	153
5.3. Психосоціальна підтримка дітей та дорослих на деокупованих територіях (О. Т. Плетка)	166
Література.....	173
ДОДАТКИ.....	184
ПІСЛЯМОВА.....	192

ПЕРЕДМОВА

Психологія міжгрупової взаємодії становить один із найбільш цікавих та найдраматичніших розділів соціальної психології. Незважаючи на те, що більше, ніж півстоліття назад були відкриті та писані основні закономірності міжгрупових конфліктів, розвитку упереджень та формування групової ідентичності, і натепер світова психологія рясніє публікаціями у цій галузі досліджень. Від лабораторних експериментів психологія перейшла до статистичних вимірювань взаємодії, надалі – до феноменологічного аналізу процесів, а останнім часом усе більше звертається до історичного підґрунтя формування та передачі моделей міжгрупової взаємодії – колективних травм, історичної пам'яті та пам'яті місця. Міжгрупова взаємодія має не лише часовий вимір, але й просторовий. Розгортання динаміки взаємодії між групами відбувається на певній території. Саме територіальна приналежність обумовлює ті чи інші моделі взаємодії між соціальними групами. Територіально-національна ідентичність набуває неабиякого значення в умовах російсько-української війни.

Теоретичними засадами нашого дослідження міжгрупової взаємодії стали такі найпростіші міркування. Міжгрупова взаємодія відбувається в просторі та часі. Простір і час – взаємопов'язані виміри буття. Вони є категоріями, які об'єктивно описують Всесвіт (фізичний вимір), але водночас вони можуть бути і суб'єктивними характеристиками сприйняття людиною свого соціального життя (психологічний вимір), зокрема ситуацій соціальної взаємодії: психологічний час і психологічний простір особистості. Саме тому дослідження міжгрупової взаємодії конкретизовано, як дослідження в історичному та територіальному вимірах, що підкреслює його соціально-психологічне підґрунтя. Особистісний життєвий досвід соціальних індивідів, інтеріоризовані впливи соціального середовища, історичні та праісторичні контексти, навіть – глибинні архетипові атрибути – визначають особливості міжгрупової взаємодії. Подія, яка трапилася в певному місці, багато років до настання певної соціальної ситуації, може впливати на її перебіг та особливості потому. Отже, просторовий вимір взаємодії людини накладається на часовий, а історія розвитку певного соціального явища в просторі та часі містить чинники та передумови його виникнення в актуальному часі. Отже, актуальні характеристики соціальної ситуації апріорі містять й «доактуальні».

Незважаючи на величезну кількість публікацій з психології міжгрупової взаємодії, по суті, дослідники зосереджують свою увагу лише на одному з її механізмів: інгруповому фаворитизмі та аутгруповій дискримінації. Однак, цей механізм є феноменологічним, тобто описує явище як таке, та не дає повноцінної відповіді на запитання: а що ж насправді відбувається? Які інші механізми задіяні в процесах міжгрупової взаємодії. Тому в монографії представлено концепцію пояснювальних принципів міжгрупової взаємодії, а також описано динаміку та структуру міжгрупової взаємодії, а відповідно, і механізми в цих площинах її аналізу.

Також науково актуальним став опис динаміки екстремальної міжгрупової взаємодії, одним із наслідків якої є війна. Наразі в психології

добре відомі етапи інгрупової динаміки, а міжгрупова все ще потребує подальших наукових уточнень та узагальнень. Класичне положення про те, що міжгрупова взаємодія є продовженням внутрішньогрупової, доповнено ще одним: побудова міжгрупова взаємодія є індикатором стану внутрішньогрупової. Сформульовано положення про етику міжгрупової взаємодії, коли групи ставляться до себе самих та до інших груп, як суб'єктів або об'єктів, тим самим визначаючи ціннісні засади взаємодії.

Емпірична частина дослідження відображає соціальне тло актуальної міжгрупової взаємодії українців: світової пандемії COVID-19 та російсько-української війни, тому соціально-психологічний добробут різних соціальних груп, колективна травматизація, групові очікування, соціальні репрезентації, атрибуції, групові норми та атитюди стали предметами вимірювань у цих складних соціальних ситуаціях. Вивчення процесів формування групової ідентичності дошкільнят, продуктивних взаємин освітнього простору початкової школи, протидії підлітками повідомленням розбрату соціальних мереж, як складовим російсько-української війни, ціннісні засади взаємодії студентської молоді розширюють наукові уявлення про вікові особливості міжгрупової взаємодії.

Прикладними аспектами дослідження стали програми фасилітації взаємодії дітей та дорослих у складних ситуаціях війни, додання деструктивних виявів взаємодії в освітньому просторі.

Автори розділів і підрозділів монографії:

Л. Г. Чорна – передмова; розділ 1 (1.1, 1.2, 1.4); післямова.

П. П. Горностай – розділ 2 (2.1).

О. Т. Плетка – розділ 1 (1.3); розділ 2 (2.2); розділ 5 (5.3).

В. В. Вус – розділ 3 (3.1, 3.2); розділ 5 (5.1).

О. Л. Коробанова – розділ 3 (3.3); розділ 4 (4.4).

Н. В. Дишлова – розділ 4 (4.1).

В. М. Поліщук – розділ 4 (4.2); розділ 5 (5.2).

А. А. Мельниченко – розділ 4 (4.3).

Література:

- Адлер, А. (2016). *Индивидуальная психология и развитие ребенка*. Москва: Институт общегуманитарных исследований.
- Андерсон, Б.** (2001). *Уявлені спільноти*. К.: Критика.
- Балл, Г. О. (ред.), Медінцев, В. О., Нікуленко, О. О., Російчук, Т. А. (2007). *Гуманістичні орієнтири в методології психологічної науки*. К.: Педагогічна думка.
- Бех, І. Д.** (2009). 100 ключів виховного успіху. *Шкільний світ: Спецвипуск*, 21–23, 485–487.
- Бондарчук, О. І.** (2013). [Соціально-психологічні механізми особистісного розвитку дорослої людини](#). *Актуальні проблеми психології. Т. I: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія*, 38, 347-351.
- Васютинський, В.** (2020). Екстрапунітивні оцінки міжетнічних відносин як суперечливий чинник соціального оптимізму. *Проблеми політичної психології*, 23(1), 9-21. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol23-Year2020-56>
- Виготский, Л. (1984). *Собрание сочинений. Детская психология* (Д. Эльконина, Ред.) Москва: Педагогика.
- Гавриш, Н., Рейпольська, О., Шкляр, Н., Рагозіна, В., Маршицька, В., Васильєва, С., Гавриш, Н., & Луценко, В.** (2018). *Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ*. (О. Рейпольської, Ред.) Кропивницький: Імекс-ЛТД.
- Горностай, П.** (2010). Групова ідентичність як предмет психології малих груп. *Наукові студії з соціальної та політичної психології*, 24(27), 105-113.
- Горностай, П. П.** (2017). Концепція паралельних процесів у навчально-терапевтичних групах. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 39(42), 131–144.
- Горностай, П. П.** (2023). *Психологія колективних травм: монографія*. Кропивницький: Імекс-ЛТД.
- Горностай, П. П.** (ред.), Чорна, Л. Г., Коробанова, О. Л., Плетка, О. Т., Циганенко, Г. В. (2018). *Свідоме і несвідоме у груповій взаємодії*. Кропивницький: Імекс-ЛТД.
- Губеладзе, І. Г.** (2012). *Психологічні механізми трансформації соціальної ідентичності молоді сільського походження в міській спільноті*. Diss. Інститут соціальної та політичної психології.
- Дошкільна освіта / Офіційний сайт МОН України**
<https://mon.gov.ua/ua/tag/doshkilna-osvita>
- Карпенко, З. С.** (2009). *Аксіологічна психологія особистості*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
- Карпенко, З. С.** (2014). *Аксіопсихологія особистості студента. У: Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції . (Хмельницький, 24-25 квітня 2014 року)*. Хмельницький, ХНУ, 18-20.
- Католік, Г. В., Корнієнко, І. О.** (2003). [Техногенні катастрофи: психологічна допомога очевидцям та постраждалим](#). Науково-методичні матеріали для роботи з очевидцями та постраждалими від техногенних катастроф, а також членами їх сімей. Львів: Червона Калина.
- Кияшко, Л. О.** (наук. ред.) (2014). *Формування навичок ефективної політичної участі молоді: технології психологічного супроводу*. К.: Міленіум.
- Климчук, В. О.** (2020). *Психологія посттравматичного зростання: монографія*. Кропивницький: Імекс-ЛТД.
- Коробанова, О. Л.** (2016). Рольові аспекти групової взаємодії в умовах сучасності. *Матеріали методологічного семінару НАПН України «Особистість в умовах кризових викликів сучасності» (24 березня 2016 року)*. 306–315.
- Коробанова, О. Л.** (2017А). Особливості рольової комунікації в новостворених групах. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 39 (42). 145-159.

Коробанова, О. Л. (2017Б). [Особистісно-рольове моделювання молоддю активної соціальної поведінки](#). *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 40 (43). 147 – 156.

Коробанова, О. Л. (2021). Теоретичні засади дослідження територіальних передумов групової взаємодії. Соціально-психологічні особливості професійної діяльності спеціалістів соціальної сфери: територіальні та історичні виміри взаємодії. *Матеріали ІХ всеукр.наук.-практ.конф.з міжнар. участю*. упор. Плетка О.Т. Київ – Мелітополь, 2021. 36 – 47.

Костюк, Г. С. (1989). Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Г. О. Балла, Л. М. Проколієнко. К.: Рад. школа.

Кремень, В. Г. (2010). Філософія людиноцентризму в освітньому просторі [2-е вид.]. К.: Тов. «Знання України».

Кухарук, О. Ю. (2021). Протиставлення «Ми» - «Вони» в міжгруповій взаємодії: тлумачення, загрози, можливості прогнозування соціальної поведінки. *Проблеми політичної психології*, 10 (24). 174 – 184. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol24-Year2021-72>

Леві, В. (1992). Нестандартна дитина. К.: Радянська школа.

Макаренко, С. С. (2012). Національна ідентичність як складова формування Я-концепції особистості. *У: Науковий вісник Львівського національного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2(2). 345-354.

МакНил, Д. Р. (2021). Запрещающие послания: диагностика, терапия, процесс Перерешения. К.

Мусатов, С. О. (ред.) (2003). Сучасний вчитель як суб'єкт педагогічної комунікації: Книга для вчителя. К.: Наукова думка.

Ніколенко, Д. Ф. (1993). Педагогічне дитинознавство. *Педагогіка і психологія*, 1, 34-42.

Панок, В. Г. (ред.) (1997). Скривджені діти. Аналіз проблеми. К.: Ніка-Центр.

Пикало, А. (2020). Питання про німецьку провину у філософії Карла Ясперса. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. Випуск 63, 26-33. DOI: 10.26565/2226-0994-2020-63-3

Платон, (1986). *Диалоги*. Москва: Мысль.

Плохий, С. (2023). *Російсько-українська війна: повернення історії*. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».

Поліщук, В. М. (2023). Віковий кризовий розвиток людини від народження до дорослості. Суми : Університетська книга.

Поліщук, С. А. (2022). Вольовий розвиток дітей молодшого шкільного віку. Суми: Університетська книга.

Поліщук, В. М. (ред.), Ільїна, Н. М., Поліщук, С. А., Мисник, С. О., Рябко, Ю. В., Шейко, Г. Д. (2022). Психологія сім'ї. Суми: ВТД «Університетська книга».

Приходько, Ю. О. (2004). Дитяча психологія : нариси становлення та розвитку [2-е вид. доп.]. К.: Міленіум.

Світами дитячих садків / Офіційний сайт МОН України
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/metodychni-rekomendatsiyi-doshkilna/dityachimi-sadkami-svitu.pdf>

Скороход, К. (2020). *Дегуманізаційні характеристики сприйняття російських військових внутрішньо переміщеними особами зі сходу України*. [електронний ресурс] <http://surl.li/dzuaw>

Смирнова, Е. & Холмогорова, В. (2005). *Межличностные отношения дошкольников: диагностика, проблемы, коррекция*. Москва: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС.

Смульсон, М. Л. (ред.) (2021). *Психологічні механізми становлення суб'єктності дорослих у віртуальному просторі*. Київ – Львів: Видавець Вікторія Кундельська.

Титаренко, Т. М. (2020). *Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя*: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД. Взято з: <https://www.academia.edu/46161845/>

- Титаренко, Т. М., Кочубейник, О. М., & Черемних, К. О.** (2014). Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності. Київ: Міленіум.
- Томан, І.** (1986). Мистецтво говорити. К.: Вид-во політичної літератури.
- Фуко, М.** (2020). *Наглядати й карати. Народження в'язниці*. К.: Комубук.
- Циганенко, Г. В.** (2005). *Соціально-психологічні механізми політико-ідеологічного самовизначення молоді*. Diss. Інститут соціальної та політичної психології.
- Чамата, П. Р. (ред.), Ніколенко, Д. Ф. (ред.)** (1956). Питання дитячої та педагогічної психології. К.: Радянська школа.
- Чепелєва, Н. В., Рудницька, С. Ю.** (2022). Наративне конструювання досвіду особистості. *Psychological Journal*. V. 8, 2 (58). 7 – 17. <https://doi.org/10.31108/1.2022.8.2.1>.
- Чорна, Л. Г.** (2020). *Рольова та групова ідентичність: визначення понять*. Інститут соціальної та політичної психології – Національної академії педагогічних наук України. <https://ispp.org.ua/2020/06/01/chorna-l-g-rolova-ta-grupova-identichnist-viznachennya-ponyat/>
- Чорна, Л.** (2021). Генеза феноменології групової взаємодії в складних соціальних ситуаціях. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, (47(50)), 131-150. [https://doi.org/10.33120/sj.vi47\(50\).218](https://doi.org/10.33120/sj.vi47(50).218)
- Широкарадюк, Л.** (1999). Лихослів'я в сім'ї та школі. *Практична психологія та соціальна робота*, 8, 19–22.
- Яремчук, О. В.** (2021). *Історична психологія: націєтворчий потенціал: монографія*. 2-ге вид., перероб., доповн. Кам'янець-Подільський: Рута.
- Ager, A., & Strang, A.** (2004). Indicators of integration: Final Report. Home Office. *Development and Practice Report 28*. London: Home Office.
- Alexander, J. C., Eyerman, R., Giesen, B., Smelser, N. J., Sztompka, P.** (2004). *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley: University of California Press.
- Altman, I., Low, S. M.** (1992). Place Attachment. In: Altman, I., Low, S.M. (eds) *Place Attachment. Human Behavior and Environment*, vol 12. Springer, Boston, MA. <https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4>
- Andronic, A. M. T., Constantin, T.** (2022). Migrant Acculturation: A Multidimensional Review. *Journal of Identity and Migration Studies*. 16, 2. 2 – 23.
- Assmann, A.** (2016). *Shadows of Trauma: Memory and the Politics of Postwar Identity*. New York: Fordham University Press.
- Assmann, J.** (1995). Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*, 65, 125–33.
- Austin, B., Fischer, M.** (Eds.) (2016). *Transforming War-related Identities. Individual and Social Approaches to Healing and Dealing with the Past*. Berghof Handbook Dialogue Series No. 11, Berlin: Berghof Foundation.
- Baldissarri, C., Andrighetto, L., Gabbiadini, A., Volpato, C.** (2016). Work and freedom? Working self-objectification and belief in personal free will. *British Journal of Social Psychology*, 56 (2), 250-269. doi: 10.1111/bjso.12172
- Barbaro de, B.** (1999). *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*. Kraków: Wydawnictwo (1)
- Barbara, C.** (2020). The Loneliness and Isolation of the Parentified Child in the Family. *Paedagogia Christiana*, 1/4, 83-99.
- Barrett, M., & Buchanan-Barrow, E.** (2005). Emergent themes in the study of children's understanding of society. In M. Barrett & E. Buchanan-Barrow (Eds.), *Children's understanding of society* (pp. 1–16). Hove, UK: Psychology Press.
- Bargh, J. A.** (1994). The four horsemen of automaticity: awareness, intention, efficiency, and control in social cognition. In R. S. Wyer, Jr., & T. K. Srull (Eds.), *Handbook of Social Cognition* (Vol. 1, 2nd ed., pp. 1–40). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bäuerle, A., Graf, J., Jansen, C., et al.** E-mental health mindfulness-based and skills-based 'CoPE It' intervention to reduce psychological distress in times of COVID-19: study protocol for a bicentre longitudinal study. *BMJ open*.2020;10(8), e039646.

- Bezo, B.** (2017). A Child Rights Perspective on Intergenerational Trauma. *Canadian Journal of Children's Rights*, 4(1), 71–91. <https://doi.org/10.22215/cjcr.v4i1.89>
- Bion, W. R.** (1961). *Experiences in groups and other papers*. London: Tavistock Publ.
- Bombay, A., Matheson, K., Anisman, H.** (2009). Intergenerational Trauma: Convergence of Multiple Processes among First Nations peoples in Canada. *International Journal of Aboriginal Health*, 5(3), 6–47.
- Boszormenyi-Nagy, I.; Spark, G. V.** (1984). *Invisible Loyalties: Reciprocity in Intergenerational Family Therapy*. New York: Brunner/Mazel, U.S.A.
- Brave Heart, M. Y. H.** (1999) Gender differences in the historical trauma response among the Lakota. *Journal of Health & Social Policy*, 10(4), 1–21. https://doi.org/10.1300/J045v10n04_01
- Brave Heart, M. Y. H.** (2000). Wakiksuyapi: Carrying the historical trauma of the Lakota. *Tulane Studies in Social Welfare*, 21, 245–266.
- Briñol, P., Petty, R. E., Belding, J.** (2017). Objectification of people and thoughts: An attitude change perspective. *British Journal of Social Psychology*, 56, 2, 233-249. doi: 10.1111/bjso.12183
- Calhoun, L. G.; Tedeschi, R. G.** (2006). *Handbook of Posttraumatic Growth: Research and Practice*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Chase, N. D.** (1999). Parentification: An Overview of Therapy, Research and Social Issues. In N. D. Chase (ed.), *Burdened Children Theory. Research and Treatment of Parentification* (pp. 3–34). Thousand Oaks, London. New Delhi: Sage Publications.
- Chen, J., Sang, G., Zhang, Y., & Jiang, A.** (2021). Intervention Effect of the Integration Model on Negative Emotions of Adolescents during the Outbreak of Corona Virus Disease. *Psychiatria Danubina*, 33(1), 86-94.
- Cheng, W., Zhang, F., Liu, Z., et al.** (2020). A psychological health support scheme for medical teams in COVID-19 outbreak and its effectiveness. *General Psychiatry*, 33(5)
- Černoušek, M.** (1986). *Psychologie životin a prostred*. Praga, Horizont.
- Choi, K. R., Heilemann, M. V., Fauer, A., Mead, M. A.** (2020). Second pandemic: mental health spillover from the novel coronavirus (COVID-19). *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 26(4), 340-343.
- Chopic, W. J.** (2023). A space-time theory of psychological development. *Current Research in Ecological and Social Psychology*, v. 4, 2023, 100085. <https://doi.org/10.1016/j.cresp.2022.100085>
- Cullen, W., Gulati, G., Kelly, B., D.** (2020). Mental health in the COVID-19 pandemic, *QJM: An International Journal of Medicine*, 113(5):311–312.
- da Silva, A. G., Miranda, D. M., Diaz, A. P., et al.** Mental health: why it still matters in the midst of a pandemic. *Brazilian journal of psychiatry*. 2020;42:229-231.
- Danieli, Y.** (Ed.). (1998). *International Handbook of Multigenerational Legacies of Trauma*. New York: Plenum. <https://doi.org/10.1007/978-1-4757-5567-1>
- Dovidio, J. F., & Gaertner, S. L.** (2010). Intergroup bias. In S. T. Fiske, D. T. Gilbert, & G. Lindzey (Eds.), *Handbook of Social Psychology* (5th ed., Vol. 2, pp. 1084–1121). Hoboken, NJ: Wiley.
- Dubas, E.** (2006). Samotność – uniwersalny „temat” życia ludzkiego i wychowania. In P. Domeradzki, W. Tyburski (eds.), *Zrozumieć samotność. Studium interdyscyplinarne* (pp. 329–349). Toruń: Wydawnictwo UMK (4).
- Ellemers, N.** (1993). The influence of sociostructural variables on identity management strategies. *European Review of Social Psychology*, 4, 27–57.
- Erikson, E. H.** (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company.
- Erskine, R. G., Moursund, J. P., & Trautmann, R. L.** (1999). *Beyond empathy: A therapy of contact-in-relationship*. Brunner/Mazel.
- Fan, Y., Shi, Y., Zhang, J., et al.** (2021). The Effects of Narrative Exposure Therapy on COVID-19 Patients with Post-Traumatic Stress Symptoms: A Randomized Controlled Trial. *Journal of Affective Disorders*, 293, 141-147.

Follmann, A., Schollemann, F., Arnolds, A., et al. (2021). Reducing Loneliness in Stationary Geriatric Care with Robots and Virtual Encounters—A Contribution to the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9), 4846.

Foucault, M. (1993). About the Beginning of the Hermeneutics of the Self: Two Lectures at Dartmouth. *Political Theory*, 2 (21), 198–227.

Freud, S. (1917). *Taboo of virginity*. *Standard Edition, Vol. 11*, (pp. 191–208). London: Hogarth.

Freud, S. (1933). *Why war?* *Standard Edition, Vol. 22*, (pp. 195–216). London: Hogarth.

Fowler, H. J., Christakis, N. (2008). Dynamic Spread of Happiness in a Large Social Network: Longitudinal Analysis Over 20 Years in the Framingham Heart Study. *BMJ Clinical Research*. 337: a2338. <https://doi.org/10.1136/bmj.a2338>

Gaertner, S. L. & Dovidio, J. F. (2000). Reducing intergroup bias: The common ingroup identity model. Psychology press.

Gardner, P. J., & Moallem, P. (2015). Psychological impact on SARS survivors: Critical review of the English language literature. *Canadian psychology*, 56(1):123.

George, M. (2012). Migration Traumatic Experiences and Refugee Distress: Implications for Social Work Practice. *Clinical Social Work Journal*, 2012 DOI: 10.1007/s10615-012-0397-y

Giladi, P. (2022). Ukraine is not about territory, it's about identity: Hegel's politics of recognition explain the war. *The Institute of Art and Ideas*, 12th April 2022. Retrieved from <https://iai.tv/articles/ukraine-is-not-about-territory-its-about-identity-aid-2099>

Gobodo-Madikizela, P. (Ed.) (2016). *Breaking Intergenerational Cycles of Repetition. A Global Dialogue on Historical Trauma and Memory*. Opladen: Barbara Budrich Publishers. <https://doi.org/10.2307/j.ctvdf03jc>

Goodman, R. D. (2013). The transgenerational trauma and resilience genogram. *Counselling Psychology Quarterly*, 26(3–4), 386–405. <https://doi.org/10.1080/09515070.2013.820172>

Greenaway, K. H., Haslam, S. A., Cruwys, T., Branscombe, N. R., Ysseldyk, R. (2015). From «We» to «Me»: Group identification enhances perceived personal control with consequences for health and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109 (1), 53–74.

Grigoryan, L., Cohrs, J. C., Boehnke, K., van de Vijver, F. (A. J. R.), & Easterbrook, M. J. (2022). Multiple categorization and intergroup bias: Examining the generalizability of three theories of intergroup relations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 122(1), 34–52. <https://doi.org/10.1037/pspi0000342>

Guo, L., Wu, M., Zhu, Z., et al. (2020). Effectiveness and influencing factors of online education for caregivers of patients with eating disorders during COVID-19 pandemic in China. *European eating disorders review : the journal of the Eating Disorders Association*, 28(6), 816–825.

Hanish, L., & Guerra, N. (2002). A longitudinal analysis of patterns of adjustment following peer victimization. *Development and Psychopathology*, 14, 69–89.

Harpe, S. E. (2015). How to analyze Likert and other rating scale data. *Currents in pharmacy teaching and learning*, 7(6), 836–850.

Hatano, G., & Takahashi, K. (2005). The development of societal cognition: A commentary. In M. Barrett & E. Buchanan-Barrow (Eds.), *Children's understanding of society* (pp. 287–303). Hove, UK: Psychology Press.

Heidenheimer, A. J. (2017). Education and social security entitlements in Europe and America. Routledge, 269–304.

Hensel, J. M.; Ruiz, C.; Finney, C.; Dewa, C. S. (2015). Meta-Analysis of Risk Factors for Secondary Traumatic Stress in Therapeutic Work With Trauma Victims. *Journal of Traumatic Stress*, 28(2), 83–91. <https://doi.org/10.1002/jts.21998>

Herb, G. H., Kaplan, D. H. (Eds.) (2017). *Scaling Identities: Nationalism and Territoriality*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Hite, K. (2011). Historical Memory. In B. Badie; D. Berg-Schlosser; L. Morlino (Eds.), *International Encyclopedia of Political Science* (pp. 1078–1082). Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Hofstede, G. (1980). *Cultures consequences: International differences in work related values*. Beverly Hills, CA, SAGE.

Hofstede, G. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. London: McGraw-Hill.

Hogg, M. A. (2012). Uncertainty-identity theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of Theories of Social Psychology* (Vol. 2, pp. 62–80). Thousand Oaks, CA: Sage.

Hogg, M. A. (2013). Intergroup relations. In DeLamater, J., & Ward, A. (Eds.). *Handbook of Social Psychology. Handbooks of Sociology and Social Research*. 533-561. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6772-0_18

Hogg, M. A. (2014). From uncertainty to extremism: social categorization and identity processes. *Current Directions in Psychological Science*, 23, 338–342.

Hogg, M. A., & Abrams, D. (1988). *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London, UK: Routledge.

Hogg, M. A. & Gaffney, A. M. (2018). Group processes and intergroup relations. In John T. Wixted (Ed.), *The Stevens' handbook of experimental psychology and cognitive neuroscience*. Volume 3: Developmental and social psychology. New York: John Wiley & Sons, Inc. [doi: 10.1002/9781119170174.epcn414](https://doi.org/10.1002/9781119170174.epcn414)

Hong, Q. N., Fàbregues, S., Bartlett, G., et al. The Mixed Methods Appraisal Tool (MMAT) version 2018 for information professionals and researchers. *Education for information*. 2018;34(4):285-291.

Hornsey, M. J., Hogg, M. A. (2000). Assimilation and diversity: An integrative model of subgroup relations. *Personality and Social Psychology Review*, 4, 143–156.

Hu, J., Cai, Z., & Ma, X. (2021). Effects of WeChat-based psychological interventions on the mental health of patients with suspected new coronavirus pneumonia: A pilot study. *Japan Journal of Nursing Science*, 18(4), <https://doi.org/10.1111/jjns.12429>

Hunt, N. (2004). Public health or human rights? *International Journal of Drug Policy*, 16(1), 231–237.

Hyman, R. (1970). [Review of *Human Information Processing: Individuals and Groups Functioning in Complex Situations*, by H. M. Schroder, M. J. Driver, & S. Streufert]. *The American Journal of Psychology*, 83(1), 136–138. <https://doi.org/10.2307/1420865>

Jacoby, R. (1975). *Social Amnesia: A Critique of Conformist Psychology from Adler to Laing*. Boston: Beacon Press.

Jalloh, M. F., Li, W., Bunnell, R. E., et al. Impact of Ebola experiences and risk perceptions on mental health in Sierra Leone, July 2015. *BMJ global health*. 2018;3(2):e000471.

James, P. B., Wardle, J., Steel, A., Adams, J. Post-Ebola psychosocial experiences and coping mechanisms among Ebola survivors: a systematic review. *Tropical Medicine & International Health*. 2019;24(6):671-691.

Jeong, E., Park, J., Kim, S., Han, J., Joh, E. & Choi D. (2016). Impact of Group Identification Level and Group-Affirmation on the Evaluation of In-group Dissenter. *Journal of interpersonal relations, intergroup relations and identity*, 9, 83-90. <https://www.jiriri.ca/wp-content/uploads/2021/03/JIRIRIVolume9.pdf>

Johnson, E. B. (2022). Intergenerational Trauma and PTSD: Historic Wounds Necessitate Treatment Based on Individual Culture. *Journal of European Psychology Students*, 13(1), 7–17.

Kachanoff, F. J., Taylor, D. M., Caouette, J., Khullar, T. H., Wohl, M. J. A. (2019). The chains on all my people are the chains on me: Restrictions to collective autonomy undermine the personal autonomy and psychological well-being of group members. *Journal of Personality and Social Psychology*, 116(1), 141–165. doi: [10.1037/pspp0000177](https://doi.org/10.1037/pspp0000177)

Karsay, K. (2020). Objectification. In: *The International Encyclopedia of Media Psychology*, 1-9. [10.1002/9781119011071](https://doi.org/10.1002/9781119011071)

Kellermann, N. P. (2013). Epigenetic Transmission of Holocaust Trauma: Can Nightmares Be Inherited? *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 50(1), 33–39.

Kitayama, S., Karasava, M., Kurhan, K.B., Ryff, K.D., Markus, H.R. (2010). Independence and interdependence predict health and wellbeing: divergent patterns in the United States and Japan. *Frontiers in Psychology*. 1 – 2010. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2010.00163>

Klement, A., Ibs, T., Longard, S., et al. (2020). “Corona- Debriefing”: concept and pilot testing of a 90-minute workshop for undergraduate-education and specialist-training in family medicine. *GMS Journal for Medical Education*, 37(7), Doc95. <https://doi.org/10.3205/zma001388>

Kochenderfer-Ladd, B. (2004). Peer victimization: The role of emotions in adaptive and maladaptive coping. *Social Development*, 13, 329–349.

Kuo, B. C. H. (2014). Coping, acculturation, and psychological adaptation among migrants: A theoretical and empirical review and synthesis of the literature. *Health Psychology and Behavioral Medicine*. 2 (1): 16 – 33. <https://doi.org/10.1080/21642850.2013.843459>

Lewin, K. (1935). *A Dynamic Theory of Personality. Selected Papers*. New York: McGraw-Hill Book Company.

Lewin, K., and Gertrude W. Lewin (Ed.) (1948). *Resolving social conflicts: selected papers on group dynamics* [1935-1946]. New York: Harper and Brothers.

Lewin, S., Glenton, C., & Oxman, A. D. (2009). Use of qualitative methods alongside randomised controlled trials of complex healthcare interventions: methodological study. *BMJ*, 339.

Li, J., Li, X., Jiang, J., et al. (2020). The effect of cognitive behavioral therapy on depression, anxiety, and stress in patients with COVID-19: a randomized controlled trial. *Frontiers in psychiatry*, 11.

Li, J., & Liu, Y. (2021). Intervention Effect of the Video Health Education Model Based on Solution-Focused Theory on Adolescents’ Mental Health during the COVID-19 Pandemic. *Iranian Journal of Public Health*, 50(11), 2202-2210.

Li, S., Xu, Q., & Zhou, A. (2021). Follow-up to a randomized controlled trial of the effect of self-affirmation on anxiety during the COVID-19 pandemic. *Psychology, Health & Medicine*, 1-6.

Liang, L., Feng, L., Zheng, X., et al. (2021). Effect of dialectical behavior group therapy on the anxiety and depression of medical students under the normalization of epidemic prevention and control for the COVID-19 epidemic: a randomized study. *Annals of palliative medicine*, 10(10), 10591–10599. <https://doi.org/10.21037/apm-21-2466>

Liu, Y., Huyang, S., Tan, H., et al. (2021). Using Mindfulness to Reduce Anxiety and Depression of Patients With Fever Undergoing Screening in an Isolation Ward During the COVID-19 Outbreak. *Frontiers in Psychology*, 12, 1857.

Liu, Z., Qiao, D., Xu, Y., et al. (2021). The Efficacy of Computerized Cognitive Behavioral Therapy for Depressive and Anxiety Symptoms in Patients With COVID-19: Randomized Controlled Trial. *Journal of medical Internet research*, 23(5), <https://doi.org/10.2196/26883>

Liu, G., Wang, S., Liao, J., et al. (2021). The Efficacy of WeChat-Based Parenting Training on the Psychological Well-being of Mothers With Children With Autism During the COVID-19 Pandemic: Quasi-Experimental Study. *JMIR Mental Health*, 8(2), <https://doi.org/10.2196/23917>

Lohner, M. S., & Aprea, C. (2021). The Resilience Journal: Exploring the Potential of Journal Interventions to Promote Resilience in University Students. *Frontiers in psychology*, 12;702683.

Loughnan, S., Baldissarri, C., Spaccatini, F., Elder, L. (2017). Internalizing objectification: Objectified individuals see themselves as less warm, competent, moral, and human. *British Journal of Social Psychology*. Jun; 56(2), 217-232. doi: 10.1111/bjso.12188. Epub 2017 Feb 15. PMID: 28198021.

Loughnan, S., Vaes, J. (2017). Objectification: Seeing and treating people as things. *British Journal of Social Psychology*, 56, 2, 213-216. doi: 10.1111/bjso.12205

Lusiena, de, M. S., Hoersting, R. C., Modesto J. G. (2020). The sociocultural and psychological adaptation of Syrian refugees in Brasil. *Psico, Porto Alegre*. 51, n. 3. 1 – 12.

Maddens B., Billiet, J., Beerten, R. (2000). National identity and the attitude towards foreigners in multi-national states: the case of Belgium. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 26 (1). 45-60.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.

Manzi, J., González, R. (2007). Forgiveness and reparation in Chile: The role of cognitive and emotional intergroup antecedents. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 13(1), 71–91. doi: [10.1037/h0094025](https://doi.org/10.1037/h0094025)

McLamore, Q. J., Adelman, L., Leidner, B. (2019). Challenging traditional narratives of intractable conflict: Focusing on both sides' suffering decreases ingroup glorification among Jewish Israelis and Americans. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(12), 1702–1716. doi: [10.1177/0146167219841638](https://doi.org/10.1177/0146167219841638)

Moghaddam, F. & Stringer, P. (1986). Trivial and Important Criteria for Social Categorization in the Minimal Group Paradigm. *Journal of Social Psychology*, 126, 345-354. <https://doi.org/10.1080/00224545.1986.9713595>.

Mollica, R. F. (2000). Responding to migration and upheaval'. In G. Thornicroft & G. Szmukler (Eds.), *Textbook of community psychology* 37 (pp. 439–551). Oxford: Oxford University Press.

Mollica, R. F. (2006). *Healing invisible wounds: Paths to hope and recovery in a violent world*. San Diego, CA: Harcourt Books. Steel, Z., Silove, D., Brooks, R., Momartin, S., Alzuhairi, B., & Susljik, I. (2006). Impact of immigration detention and temporary protection on the mental health of refugees. *British Journal of Psychiatry*, 188, 58–64.

Moore, G. F., Audrey, S., Barker, M., et al. (2015). Process evaluation of complex interventions: Medical Research Council guidance. *BMJ*, 350.

Morris, K. L., Goldenberg, J. L. (2016). Psychology of Objectification. In: *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, (1-2). doi:10.1002/9781118663219

Mucci, C. (2013). *Beyond Individual and Collective Trauma: Intergenerational Transmission, Psychoanalytic Treatment, and the Dynamics of Forgiveness*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429472411>

Nimmo, A.; Huggard, P. (2013). A Systematic Review of the Measurement of Compassion fatigue, Vicarious Trauma, and Secondary Traumatic Stress in Physicians. *Australasian Journal of Disaster and Trauma Studies*, 1, 37–44.

Nussbaum, M. C. (1995). Objectification. *Philosophy & Public Affairs*, 24: 249-291. <https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.1995.tb00032.x>

Oehler, C., Scholze, K., Reich, H., et al. (2021). Intervention Use and Symptom Change With Unguided Internet-Based Cognitive Behavioral Therapy for Depression During the COVID-19 Pandemic: Log Data Analysis of a Convenience Sample. *JMIR Mental Health*, 8(7), e28321.

Ornell, F., Schuch, J. B., Sordi, A. O., Kessler, F. H. P. (2020). “Pandemic fear” and COVID-19: mental health burden and strategies. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 42(3):232-235.

Otten, S. (2016). The Minimal Group Paradigm and its maximal impact in research on social categorization. *Current Opinion in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.06.010>.

Pan, A., Liu, L., Wang, C., et al. (2020). Association of public health interventions with the epidemiology of the COVID-19 outbreak in Wuhan, China. *Jama*, 323(19), 1915-1923.

Parsons, T. (1966). The concept of society: The components and Their Interrelations. In: T.Parsons. *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall. 5–29.

Patrik H. Philippe Aries and the Politics of French cultural history. Massachusetts : Univ of Massachusetts Press, 2004. 73 p.

Petz, J., Gunn, G. R., Wilson, A. E. (2010). Crimes of the past: Defensive temporal distancing in the face of past in-group wrongdoing. *Personality and Social Psychological Bulletin*, 36, 598–611. <https://doi.org/10.1177/0146167210364850>

Petrovska, I. (2019). Civic identity development: Ontogenetic aspect. *Social Welfare Interdisciplinary Approach*, 9 (2), 29-43. <https://doi.org/10.21277/sw.v2i9.423>

Pfefferbaum, B., North, C. S. (2020). Mental health and the Covid-19 pandemic. *New England Journal of Medicine*, 383(6):510-512.

Ponizovskiy V., Grigoryan L., Kühnen U., Boehnke K. (2022). Social construction of the value-behavior relation. *Frontiers in Psychology*, 10, Article 934. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00934>

Purtaş, Ö. (2019). Anaokulu çocuklarının sosyal becerileri ile sosyal kimlik gelişimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *SADAB 4rd Int. Soc. Res. and Beh. Sci. Symp Antalya (PDF) Analyzing social identity development of children*. Available from: https://www.researchgate.net/publication/338120097_ANALYZING_SOCIAL_IDENTITY_DEVELOPMENT_OF_CHILDREN.

Ransing, R., Adiukwu, F., Pereira-Sanchez, V., et al. (2020). Mental health interventions during the COVID-19 pandemic: a conceptual framework by early career psychiatrists. *Asian Journal of Psychiatry*, 51: 102085.

Ren, Y., Tang, R., Sun, H., Li, X. (2021). Intervention Effect of Group Reminiscence Therapy in Combination with Physical Exercise in Improving Spiritual Well-Being of the Elderly. *Iran J Public Health*, 50(3):531-539.

Robinson, W. P. (Ed.). (1996). *Social groups and identities: developing the legacy of Henri Tajfel*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Rudolph, K., Lansford, J., Agoston, A., Sugimura, N., Schwartz, D., Dodge, K., Pettit, G., Bates, J. (2013). Peer Victimization and Social Alienation: Predicting Deviant Peer Affiliation in Middle School. *Child Development*, 85 (1), 124-139.

Rüsen, J. (2019). Historisierung des Holocaust. Sinnprobleme einer historischen Erfahrung. In E. Kobylińska-Dehe, P. Dybel, L. M. Hermanns (Eds.), *Im Schatten von Krieg und Holocaust. Psychoanalyse in Polen im polnisch-deutschjüdischen Kontext* (pp. 25–34). Gießen: Psychosozial Verlag.

Sadeniemi, M., Almeda, N., Salinas-Pérez, J. A., et al. (2018). A comparison of mental health care systems in Northern and Southern Europe: a service mapping study. *International journal of environmental research and public health*, 15(6):1133.

Saltzman, L. Y., Hansel, T. C., Bordnick, P. S. (2020). Loneliness, isolation, and social support factors in post-COVID-19 mental health. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1):55.

Schützenberger, A. A. (1988). *Aïe, mes aïeux ! Liens transgénérationnels, secrets de famille, syndrome d'anniversaire, transmission des traumatismes et pratique du géosociogramme*. Paris : Desclée de Brouwer.

Schützenberger, A. A. (2007). *Psychogénéalogie. Guérir les blessures familiales et se retrouver soi*. Paris : Payot.

Sherif, M. (1966). *Group conflict and cooperation*. London: Routledge Kegan Paul.

Shoveller, J., Viehbeck, S., Di Ruggiero, E., et al. (2016). A critical examination of representations of context within research on population health interventions. *Critical Public Health*, 26(5):487-500.

Soklaridis, S., Lin, E., Lalani, Y., et al. (2020). Mental health interventions and supports during COVID-19 and other medical pandemics: A rapid systematic review of the evidence. *General hospital psychiatry*, 66:133-146.

Steckler, A. B., Linnan, L., & Israel, B. (2002). *Process evaluation for public health interventions and research*. San Francisco. Jossey-Bass.

Stock, K. (2020). Objectification. In *International Encyclopedia of Ethics*. 1-10, <https://doi.org/10.1002/9781444367072.wbiee908>

Stollberg, J., Fritsche, I., & Baecker, A. (2015). Striving for group agency: Threat to personal control increases the attractiveness of agentic groups. *Frontiers in Psychology*, 6, 649.

Sugimura, N. & Rudolph, K. (2012). Temperamental differences in children's reactions to peer victimization. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 41, 314–328.

Suistola, J., & Volkan, V. D. (2017). *Religious knives: Historical and psychological dimensions of international terrorism*. Durham, NC: Pitchstone.

- Suko, I. P., Holter, M., Stolz, E., Greimel, E. R., Freidl, W.** (2022). Acculturation, Adaptation, and Health among Croatian Migrants in Austria and Ireland: A Cross-Sectional Study. *Journal Environ Res Public Health*, 19 (24). <https://doi.org/10.3390/ijerph192416960>
- Sun, S., Lin, D., Goldberg, S., et al.** (2022). A mindfulness-based mobile health (mHealth) intervention among psychologically distressed university students in quarantine during the COVID-19 pandemic: A randomized controlled trial. *Journal of Counseling Psychology*, 69(2):157-171
- Tajfel, H., Billing, M. G., Bundi, R. P., Flament, C.** (1971). Social categorization and intergroup behavior. *European Journal of Social Psychology*, 149 – 178.
- Tajfel, H., Billig, M., Bundy, R. P., & Flament, C.** (1971). Social categorization and intergroup behavior. *European Journal of Social Psychology*, 1, 149–177.
- Tarquinio, C., Brennstuhl, M. J., Rydberg, J. A., et al.** (2020). EMDR in telemental health counseling for healthcare workers caring for COVID-19 patients: a pilot study. *Issues in Mental Health Nursing*, 42(1), 3–14. <https://doi.org/10.1080/01612840.2020.1818014>
- Taylor, R. D., Oberle, E., Durlak, J. A., & Weissberg, R. P.** (2017). Promoting positive youth development through school-based social and emotional learning interventions: A meta-analysis of follow-up effects. *Child development*, 88(4), 1156-1171.
- Taylor, S.** (2019). *The psychology of pandemics: Preparing for the next global outbreak of infectious disease*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Thombs, B. D., Kwakkenbos, L., Levis, B., et al.** (2021). Patient-centered Intervention Network Investigators. Effects of a multi-faceted education and support programme on anxiety symptoms among people with systemic sclerosis and anxiety during COVID-19 (SPIN-CHAT): a two-arm parallel, partially nested, randomised, controlled trial. *The Lancet Rheumatology*, 3(6), e427-e437.
- Tint, B. S.** (2012). Trauma, Intergenerational transmission of. In *The Encyclopedia of Peace Psychology*. <https://doi.org/10.1002/9780470672532.wbpepp284>
- Toft, M. D.** (2003). *The Geography of Ethnic Violence: Identity, Interests, and the Indivisibility of Territory*. Princeton University Press.
- Tsukanov B. Global biological clock of evolution. *Ist World Congress of Chronology /* September 9–12, 2003, Sapporo, Japan.
- Tuckman, B.** (1965). Developmental Sequence in Small Groups. *Psychological Bulletin*, 63 (6). 384—399.
- Tuvblad, C., Dhamija, D., Berntsen, L., et al.** (2021). Cross-cultural validation of the Reactive-Proactive Aggression Questionnaire (RPQ) using four large samples from the US, Hong Kong, and China. *Journal of psychopathology and behavioral assessment*, 38(1), 48-55.
- van den Bossche, D., Lagaert, S., Willems, S., & Decat, P.** (2021). Community Health Workers as a Strategy to Tackle Psychosocial Suffering Due to Physical Distancing: A Randomized Controlled Trial. *International journal of environmental research and public health*, 18(6), 3097.
- van Dijk, S. D. M., Bouman, R., Folmer, E. H., et al.** (2020). (Vi)-rushed Into Online Group Schema Therapy Based Day-Treatment for Older Adults by the COVID-19 Outbreak in the Netherlands. *The American journal of geriatric psychiatry*, 28(9), 983–988. <https://doi.org/10.1016/j.jagp.2020.05.028>
- Volkan, V. D.** (1997). *Bloodlines: from ethnic pride to ethnic terrorism*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Volkan, V. D.** (2001). Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large-Group Identity. *Group Analysis*, 34(1), 79–97. <https://doi.org/10.1177/05333160122077730>
- Volkan, V. D.** (2021). Trauma, prejudice, large-group identity and psychoanalysis. *Am J Psychoanal* 81, 137–154. <https://doi.org/10.1057/s11231-021-09285-z>
- Volkan, V. D.** (2022). A Look at Albert Einstein’s Question “Why War?” with a Focus on Large-Group Psychology. *International Journal of Psychoanalysis*, 103:455-466.
- White, J.** (2004). *Post-traumatic stress disorder: The lived experience of immigrant, refugee and visible minority Women*. Canada: Prairie Women’s Health Centre of Excellence.

Wu, C., Zhou, T., Wu, L. P., et al. (2021). Analysis of psychological status and effect of psychological intervention in quarantined population during the epidemic of SARS-CoV-2. *Medicine*, 100(19).

Yang, Q., Wu, Z., Xie, Y., et al. (2021). The impact of health education videos on general public's mental health and behavior during COVID-19. *Global health research and policy*, 6(1), 1-11.

Ying, Y., Ji, Y., Kong, F., et al. (2021). Internet- based cognitive behavioral therapy for psychological distress in older adults without cognitive impairment living in nursing homes during the COVID-19 pandemic: A feasibility study. *Internet Interventions*, 16, 100461.

Zárate, M. & Garcia, B. & Garza, A. & Hitlan, R. (2004). Cultural Threat and Perceived Realistic Group Conflict as Dual Predictors of Prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, 99-105. [https://doi.org/10.1016/S0022-1031\(03\)00067-2](https://doi.org/10.1016/S0022-1031(03)00067-2).

Zhang, C., Yang, L., Liu, S., et al. One-Week Self- Guided Internet Cognitive Behavioral Treatments for Insomnia in Adults With Situational Insomnia During the COVID-19 Outbreak. *Frontiers in neuroscience*.2021;14, 1416.

Zhang, J., Zhou, Z., & Zhang, W. Intervention Effect of Research-based Psychological Counseling on Adolescents' Mental Health during the COVID-19 Epidemic. *Psychiatria Danubina*. 2021; 33(2), 209-216.

Zhang, Z., M. K., Huang, P., Zhang, L., Huang, X. A framework of ERP systems implementation success in China: An empirical study. *International journal of production economics*. 2005;98(1), 56-80.

Наукове видання

**ПСИХОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ:
ІСТОРИЧНИЙ І ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

МОНОГРАФІЯ

За науковою редакцією
кандидата психологічних наук Л. Г. Чорної

Літературне редагування Т. А. Кузьменко

Адреса Інституту: 04070, м. Київ, вул. Андріївська, 15

Підписано до друку 24.02.2024 р. Формат 60x84/8.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 9,5.
Електронне видання

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000 р. 25006,
м. Кропивницький, вул. Декабристів, 29.
Тел./факс (0522) 22-79-30, 32-17-05 E-mail:
marketing@imex.net
